

Как древните християни посрещат Възкресение

Из „Пътепис на Егерия“ (4 век)

Тук привеждаме откъс от известния исторически и литургичен паметник на 4 век, препечатан от гръцки източник, който включва описание на Страстната и Светлата седмица, чествани по светите места в споменатия период.

Ето някои сведения за този известен извор (познат като „Пътепис на Егерия“). През 1884 г. проф. Гамурини открива в библиотеката на обителта Арензо, Италия, ръкопис от 74 листа, като след труда на Илариий за тайнствата и химните следва непознато нему описание. Ръкописът идва от препис на Монтекаси от 11 век. Използван е от дякон Петър за труда му „Пътуване по светите земи“, съставен в първата половина на 12 век.

Запазените са фрагменти от текста на Егерия. Описват се служби от всекидневния, седмичния и годишния богослужебен цикъл в Йерусалим от 4 век. За жалост не са запазени описанията на останалите поклоннически пътувания по светите земи.

Пътеписът е документ с изключителна стойност, защото е най-старото и детайлно описание на поклонничество по светите земи. Датировката на текста е между 281 – 384 г. Епископът на Йерусалим, споменат анонимно, е свети Кирил, автор на 18 катехизични беседи и 5 мистагогии.

Авторът на пътеписа е жена – монахиня Егерия, и целта на описанието е осведомяване на сестрите монахини от нейната обител в Бордо за празничните обичаи на йерусалимските християни при посрещане на Възкресение Христово.

Намереният текст в първата си част съдържа описание на Сион, Йордания, Месопотамия, Антиохия, а във втората излага литургическия живот в Йерусалим.

По онова време (след 325 г) Йерусалим е пълен с църкви около Голгота и Божи гроб (който в текста е наречен Възкресение). Води се интензивен религиозен живот с литии и продължителни служби. Говори се за Царската църква, наречена Мартириум, в превод – Църква на страданията (мъченичеството) – това е митрополитският храм.

На тези места всекидневно епископът и свещениците, заедно с монаси и миряни, служат неспирно на Възкръсналия Христос.

Като четем тези страници се приобщаваме към многочислените поколения поклонници, които поемат пътя към Йерусалим.

Ето какво пише Егерия за Великия пост: „В Йерусалим имат следните обичаи. Като хапнат след света литургия в неделя, в четвъртък или в 6-тия час, християните не ядат цялата седмица, а чак следващата събота след службата. Това са тези християни, които постят по цели седмици. След като хапнат в събота сутринта, вечерта не ядат, а чак на другия ден. Ядат след света литургия в 5-тия час или по-късно, както споменах. Така правят тия, които се наричат апотакти. Това са мъже и жени, които постят не само през дните на Светата Четиридесетница, а и през цялата година и ядат само веднъж дневно. Онези от тях, които не могат да постят цели

седмици през Великия пост, ядат в средата на седмицата – в четвъртък, а тия, които не могат да направят и това, ядат всяка вечер. Никой не им налага какво трябва да правят, но всеки прави каквото може. Не се смята задължително да можеш да правиш много, но не е и осъдително, ако правиш малко. Всеки пости колкото може. Колкото за храната, не ядат нито хляб, нито олио, нито плодове, а само вода, куркут и брашно. В съботата на Свети Лазар се отслужва Света литургия в храма на Светите Апостоли на Сион, след което архидяконът канеше народа да се събере в 7-мия час (около 2 часа на обяд) във Витсания в храма на Свети Лазар. Идваше наистина голямо множество, което придружаваше епископа с лития и се изпълваше храма в почит към свети Лазар. Пееха химни и слушаха четива във връзка с празника. След това се връщаха всички в града, където в храма на Възкресение се извършваше запалване на светилниците, в чест на празника.“

В неделя на Вход Господен ставаше, според свидетелството на Егерия, вход в Пасхалиите и следобяд към 7-мия час, след поканата на архидяконите, народът идваше на Елеонската планина (на Елеона) заедно с епископа, пееха се химни и антифони, подбрани за деня и за мястото и четяха богослужебни откъси. Към 9-тия час всички отиват към мястото, където Господ се възнесе на небето. Целият народ, в присъствието на епископа, приема поканата да седне, само дяконите остават прави, произнасят се химни и антифони, които винаги са подбрани според мястото и деня, също и текстове на четива, молитви и благословии. След това в 11-тия час се чете откъса от евангелието, където децата с клонки и псалми посрещат Господ, казвайки: „Благословен Идещият в име Господне“ (Йоан 12:13). Епископът и народът тръгнаха към върха на Елеонската планина с химни и антифони, казвайки „Благословен Идещият в име Господне“. Децата и носените от родителите бебета държат палмови и маслинови клонки. Така става пълно пресъздаване на триумфиращото, но последно влизане на Господ в Йерусалим. От върха на Елеона до града, всички християни, също и девиците и управниците, участват в придружаването на епископа, казвайки химни, обаче много тихо и без величие, за да не се преумори народа. Пристигат в храма по време на вечернята, следва благословия.

Колкото се отнася до Велики понеделник, Велики вторник и Велика сряда, „Пътеписът на Егерия“ осведомява, че службите се извършват според обикновения ред, само на Велики вторник след службата в Храма на страданията през нощта става събиране на Елеона. В пещерата, в която Господ е имал навик да поучава учениците Си, епископът взема евангелието и чете откъса: “Пазете се да ви не прелъсти някой...“ (Марк 13:5), следват молитви, благословии към оглашените и верните и всеки се връща у дома си късно през нощта.

На Велика сряда епископът тръгва от Църквата на страданията към Църквата на Възкресение. Щом влезе в пещерата и застане прав вътре в оградата, един от презвитерите взема Евангелието и чете оня откъс, в който се казва за споразумението на Иуда Искариот с иудеите и плана на предателството. Четенето предизвикваше у народа мъка и хълцане. На Велики четвъртък освен всекидневните служби, ставаше събиране за отслужване на предложението по-рано от други дни, сиреч в 8-мия час (около 2 на обяд), защото трябваше да остане време за следващите богослужебни събирания. В първия час на нощта, значи в 7 следобяд, всички се

събират, според както пише Егерия, в църквата на Елеона и тази нощ ги очаква голям труд. След отпуста в Църквата на страданията, идват зад Кръста и произнасят един химн и една молитва. Епископът предлага Свето Причастие и всички се причастяват. Единствено в този ден на годината се предлага Безкръвната жертва зад Кръста. Това описание даде повод да се отбележи, че след обяда на Велики четвъртък се извършват две Свети литургии, една в Църквата на страданията и една в параклиса на Голгота. По време на втората служба, която е водил епископът, са се причастявали всички. Наближаващият към вечерта час на извършването ѝ, и причастяването на всички, възпроизвеждат за спомен събитието, когато Господ на последната вечеря (Тайната вечеря) е дал Тайнството Свето Причастие на учениците Си.

Някой оставал да служи на Сион, където според тогавашното предание Господ извършил Новата Пасха, заедно с учениците Си. Обаче поради догматични причини Йерусалимската църква отслужваше на Велики четвъртък Господнята вечеря на Голгота, за да покаже връзката между Евхаристийната жертва и Жертвата на Кръста.

Характерно е описанието на Егерия за събирането на Елеона в 1-вия вечерен час в Църквата на пещерата: „След завършването на Светата литургия, която се отслужва в параклиса на Голгота, всеки бързаше за дома си, за да се нахрани, защото веднага след това всички тръгват за църквата на Елеона, в която е пещерата, където в тоя ден Господ се е намирал заедно с апостолите. Там почти до 5-тия час на нощта се пеят химни и антифони, подбрани за деня и мястото, също и четива, молитви, благословии и съответните откъси от Евангелието, където Господ е говорил на учениците Си в този ден.

Към 6-тия час на нощта се приближават, пеейки химни, към онова място, откъдето Господ се възнесе на небето. Там отново четат откъси, химни и антифони, подбрани за празника. Също благословиите, които казва епископът, винаги са подбрани за деня и мястото.

Като започнат алектрофоните, тръгват си от това високо място и с химни отиват към мястото, където Господ се е молил, както пише в Евангелието: „И Той се отдели от тях до един хвърлей камък, па преклони колене и се молеше“ (Лука 22:41). На това място има църква, там произнасят подходящи химни, антифони, молитви, благословии и четива: „Бъдете будни, за да не паднете в изкушение“ (Марк 14:38). Всички пеят, даже и най-малкото дете, и отиват заедно с епископа в Гетсиманската градина. Слизането става бавно и без величие, заради ония, които са изморени и изтощени от бденията и постите. Повече от 200 църковни лампади са приготвени, за да осветяват народа. Когато пристигнат на мястото, където бе арестуван Господ, чуват се нови химни, молитви и откъса от Евангелието за залавянето на Христос. По време на четенето, толкова много са състрадателните викове и сълзите на народа, че се чуват чак до града. След това всички се връщат в града и пристигат до Портата в оня час, когато човек може да различи човека. Влизайки в града всички – големи и малки, богати и бедни, са подготвени да придружават епископа от Гетсиманската градина до Портите и от там до Кръста. Когато пристигнат вече започва да се зазорява и става по-светло. Там се чете откъса

от Евангелието, където Господ е отведен при Пилат. След това епископът говори успокояващо и окуражаващо към народа, защото са изморени и още ще се изморят през този ден, затова ги съветва : “Отидете си сега по домовете, отпочинете малко и около 2-рия час на деня (8 сутринта) да сте всички тука, така че до 6-тия час (до обяд) да можем да видим всички заедно Святото Кръстно дърво, като всеки вярва всеки, че това ще е полезно за спасението му. От 6-тия час пак да дойдем на това място пред Кръста и ще се отдадем до вечерта на четене и моление. След това при изгрева на слънцето ще се изкачат всички на Сион да се молят там за оня, чрез когото бе продаден Господ.“ И така се връщат всички по домовете си, за да отпочинат малко, за да са пак готови за службите на Велики петък.“

Колкото се отнася за Велики петък за служенията на Йерусалимската църква, „Пътеписът на Егерия“ съобщава, че на 2-рия утринен час всички се намират на Голгота, където се поставя катедра на епископа. Той стои до катедрата, наоколо са дяконите и следва донасянето на сребърната кутия, в която се намира Честното дърво на Господния Кръст. Отваря се кутията, изважда се святата частица от Кръста Господен и се поставя на масата, а също поставят и плочката с надписа. Заслужава си да се спомене, че надписът, който е бил на Кръста, е намерен на мястото на Голгота, когато света Елена е намерила Кръста. С надписа са се уверили, че намереният Кръст е наистина на Господ. Този Кръст е бил разделен на части и разпратен по целия свят, според уверението на свети Кирил Йерусалимски.

Епископът, седнал, опира ръцете си на края на Святото дърво, дяконите, които стоят около масата следят с внимание и пазят. Навик е, един по един всичият народ да приближава, както верните, така и оглашените, и се покланят пред катедрата, целуват Честното дърво и подминават. Когато целунат частицата от Кръста и отминат, там стои един дякон, който държи пръстена на Соломон и използвания от неговото царство рог. Всички целуват рога и почитат пръстена. Поклонението продължава до 6-тия час. След това всички се събират пред Кръста, независимо от това, дали вали или пече, защото е извън населено място. Слагат катедрата и от 6-тия до 9-тия час четат библейски текстове, както следва: най-напред четат от Псалмите, после там, където пише за страданията на Господ, след това откъси от Деянията, от Посланията, от Евангелията и от пророците за страданията на Христос. Всичко се придружава с подходящи химни и моления, молитви и благословии, подбрани за празничния ден. Затрогването, мъката и болката у народа са много големи, когато в 9-тия час се чете откъса, където се казва, че Господ предаде духа Си. След това четиво, според описанието на Егерия, става моление и отпуст. И отиват всички в Голямата църква и правят обичайното от тази седмица за 9-тия час, когато се събират в Църквата на страданията до вечерта. След това отиват в църквата на Възкресение и там четат евангелския откъс, където Йосиф поиска тялото Господне и го положил в нов гроб. След това се прави моление, благославят се оглашените и следва разпускане на хората. За тази нощ няма задължително бдение, така че тия които искат, или по-точно, които могат – бдят. Някои не бдят до сутринта, но по-силните и по-младите от клириците бдят. И цялата нощ четат химни и антифони. Но и голямо множество бди, някои от вечерта, някои от среднощ, кой колкото може. На Велика събота, пише Егерия, се извършват обикновените служби

в 3-тия и 6-тия час, паралипоменон в 9-тия час и подготвят пасхалните панихиди, в които участват и новокръстените. През нощта на Велика събота стават, както вече се каза, две служби, които се извършват и до днес.

В неделя на Пасха след Възкресение целият народ придружава епископа до Сион с химни. Там се произнасят химни, молитви и благословии с празнично съдържание за деня и се чете евангелския откъс, откъдето знаем, че в същият ден Господ на това място, при затворени врати се явил на учениците, в отсъствието на Тома. И пак има моления, благославят се оглашените и верните и всички се връщат у дома си.

Егерия разказва за дните на Светлата седмица, че стават всекидневните служби. В Неделята на свети апостол Тома, съгласно със съдържанието на това описание, след приключването на службата в 6-тия час, цялото множество, заедно с епископа, се изкачва на Елеона. Там в храма се произнасят антифони, молитви, благословии и след това всички, пеейки химни, отиват на мястото на Възнесение с нови благословения. След това в часовете на запалване на светилниците, идват с лития и химни на Църквата на Възкресение. Като запалват свещите, народът с химни придружава епископа до Сион, където се пеят химни и се чете евангелския текст за свети апостол Тома. Благославят се оглашените и верните и се прибират всички в домовете си към 2-рия час на нощта.

В периода от Пасха до Петдесетница никой не пости. Обяснението на Егерия е следното: Пасхалните служби са продължителни, както и на запад – нормално и през осемте дни на Пасха, както се извършват и другаде.

Има такава украса, наредба и такъв външен вид, както в Голямата църква, така и в църквите на Възкресение, на Кръста, във Витлеем и в църквата на свети Лазар и другаде, че е видно, че са пасхални дни.

Лития се извършва на първата неделя в Църквата на страданията и на празника на Светли понеделник, и на празника на Светли вторник, където обаче винаги след Църквата на страданията идват на Църквата на Възкресение, хвалейки Бога. На празника на Светла сряда се изкачват на Елеона, на Светли четвъртък – на Църквата на Възкресение, на Светли петък – на Сион, на Светла събота пред Кръста. В Неделя на свети апостол Тома отново се изкачват на Църквата на страданията. Тези осем дни на Пасха всекидневно епископът, заедно с целия клир, всички новоосветени, сиреч тия, които скоро са се кръстили, заедно с всички мъже и жени и множеството, което желае, идват на Елеона. Там пеят химни, служат в църквата, която се намира там, както и на мястото на Възнесението. И след прочитането на Псалмите и благословията, отиват в храма на Възкресение. Така правят през всички дни на Светлата седмица.